

MOJCA KOMPARA

RABA VEZNIKOV IN PREDLOGOV PRI TVORBI KRATIC

COBISS: 1.01

V prispevku je predstavljena raba veznikov in predlogov v razvezavi in kratici. Za pregled zastopanosti veznikov in predlogov v kraticah je uporabljen nabor krajšavno-razvezavnih parov, pridobljenih s pomočjo algoritma za samodejno prepoznavanje krajšav. Pregledane so slovenske kratice in ugotovljeno je, da je primerov, ki imajo veznik in/ali predlog v kratici, sorazmerno malo, so pa taki primeri le prisotni in zanimivi za pregled in diskusijo. V prispevku so predstavljeni vzroki za rabo oz. opuščanje veznika in/ali predloga ter stališče o sprejemljivosti posameznega zapisa.

Ključne besede: slovenščina, kratice, veznik, predlog

The use of conjunctions and prepositions in forming abbreviations

This article presents the use of conjunctions and prepositions in fully written-out forms and abbreviations. A selection of pairs of abbreviations and fully written-out forms obtained through an algorithm for automatically identifying abbreviations is used to examine the frequency of conjunctions and prepositions in abbreviations. Based on the examination of Slovenian abbreviations, it is established that there are relatively few cases in which abbreviations contain a conjunction and/or a preposition (i.e., only 1.5%), but they prove interesting for study and discussion.

Keywords: Slovenian, abbreviations, conjunction, preposition

0 UVOD

Normiranje zapisa kratic in krajšav nasploh ter natančnejša opredelitev pravil je nujno zato, ker v slovenskem prostoru, z izjemo spletnega Slovarčka krajšav,¹ ki je že nekaj let na voljo uporabnikom na spletni strani Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, in samodejno izdelanega Slovarja krajšav,² ki je od leta 2011 dostopen na portalu Termania, še nimamo slovarja krajšav, po naboru gesel primerljivega s krajšavnimi slovarji drugih jezikov, npr. angleščine (Paxton 1983; De Sola 1986; Jung – Jung – Hagge 1991; Barnhart 1995; Benedetto Mattia 1997; Dale in Puttick 1999; Fergusson 2000; Gale 2006), nemščine (Koblischke 1983; Steinhauer 2005), italijanščine (Malossini 1999; Righini 2001), francoščine (Murith – Bocabeille 1992), španščine (Galende Diaz 2000) itd., ki bi krajšave normiral in uporabnikom ponudil ustrezne oblike zapisa. S tem bi se izognili ohlapnosti

1 Slovarček krajšav (<http://bos.zrc-sazu.si/kratice.html>).

2 Slovar krajšav (<http://www.termania.net/Search.aspx/Dictionary?dictionaryId=66>).

pravil o tvorjenju krajšav, predvsem kratic, v Slovenskem pravopisu (SP 2001), ki določajo, da prvotne krne v kratiki načeloma pišemo z velikimi črkami, izjemoma tudi mešano, npr. *TAM*, *SAZU*, *BiH*, in prepuščajo tvorbo uporabnikovi presoji.

1 POSKUSI NORMIRANJA

Normativni priročnik, bodisi pravopis z zadostnim obsegom krajšavnih gesel ali pa slovar krajšav, bi uporabnika usmerjal pri uporabi in zapisu krajšav, predvsem pa pripomogel k pravilni tvorbi novih krajšav, saj bi moral bralcu nuditi tudi dodatke s pravili za tvorbo. S problematiko načrtnega oblikovanja terminoloških krajšav in sestavljanja posebne zbirke sta se ukvarjala Gorazd Perenič in Tomaž Ilešič. Leta 1994 je Državni zbor Republike Slovenije v sodelovanju z Vlado Republike Slovenije, Ustavnim in Vrhovnim sodiščem Republike Slovenije in Republiškim senatom za prekrške po nemškem vzoru izpeljal projekt KRAP, tj. pripravo enopomenskih kratic predpisov Republike Slovenije. Perenič in Ilešič (Perenič 1995) sta predstavila računalniški program za sistematično tvorjenje krajšav in kratic zakonov. Večpomenskost krajšav je pripeljala do potrebe po izoblikovanju enotnega seznama krajšav na pravnem področju, saj je večpomenskost krajšave s stališča jasnosti in nedvoumnosti pravnega jezika nesprejemljiva. Perenič in Ilešič sta na osnovi računalniškega algoritma izoblikovala mehanizem za sestavljanje krajšav in kratic, ki bi preprečeval dvoumnost krajšav in kratic zakonov. Mehanizem je preprost: na začetku je oznaka predpisa (*U = ustava*, *Z = zakon*, *Od = odlok*, *Po = poslovnik* itd.) in nato začetnice besed v naslovu zakona. Na koncu je zaporedna rimska številka predpisa (Jarnovič 2000/01: 42–43). Algoritem rešuje že obstoječe primere pravnih krajšav, predvsem tiste manj znane, ter normira novonastale. Državni zbor je jeseni leta 1994 v 181. členu Sprememb in dopolnitev poslovnika Državnega zbora potrdil naslednje določbe:

Ob predložitvi predloga akta, ki ga bo državni zbor obravnaval, določi sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve kratico akta v skladu s posebnim predpisom, ki določi način računalniškega označevanja akta. Kratica akta se lahko v postopku sprejemanja akta spremeni le, če se spremeni naslov predloga akta ali pa to zahtevajo pravila določanja kratice. Kratica akta se skupaj s sprejetim aktom objavi v Uradnem listu Republike Slovenije (UL RS 80/1994).

Pristop Ilešiča in Pereniča predstavlja pionirsko delo na področju algoritmov za generiranje kratic pri nas. Po njunem vzoru bi lahko normirali tudi druge krajšave in s tem preprečili izrazno homonimijo in nejasnost.

Leta 1995 je bil sprejet še Odlok o določanju kratic aktov (OdDKA), ki natančneje ureja postopek določanja krajšav in akte, katerim se določi krajšava. V skladu z njim kratico določi sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve. Kratica je definirana kot skupek črk in števil ter mora biti enopomenska, zato je treba vsakemu aktu določiti samo eno kratico, ki mora biti drugačna od preostalih kratic aktov. Sestavljena je iz oznake akta in začetnic iz naslova akta ter je čim krajša,

vendar nima manj kot dva znaka ali več kot osem. Na podlagi odloka je oznaka akta sestavljena iz ene ali dveh črk, ki označujeta vrsto predpisa.³ Kratica zakona o ratifikaciji mednarodnega bilateralnega akta vsebuje oznako predpisa, za njo pa stoji oznaka države, ki je sestavljena iz dveh črk, sledi še kratica naslova akta. V primeru, da ima naslov akta premalo besed, da bi ga lahko po začetnicah ločili od drugih aktov, se kratici akta dodata naslednji dve črki besede (ki se pišeta z malimi tiskanimi črkami), ki najbolje označujeta akt. Če je del naslova akta tudi letnica, se kratici doda letnica brez tisočletja in stoletja. Kratica akta, ki dopolnjuje ali spreminja akt, je enaka kratici veljavnega akta, na koncu se ji doda zaporedna velika tiskana črka, ki se zapiše za pomišljajem. Seznam vseh kratic aktov vodi sekretariat, polni naslov akta s kratico pa se objavi v Uradnem listu Republike Slovenije. V primeru, da je predlog akta umaknjen iz obravnave ali ni sprejet, se sprostijo tudi kratica, ki jo je sekretariat določil aktu, če pa akt preneha veljati, se kratica izbrši iz seznama. Če se določita dve enaki kratici, sekretariat popravi novejšo in jo nadomesti z novo. Sekretariat je poskrbel tudi za zakone, sprejete po 25. juniju 1991, in jim določil evidenčne kratice, ki veljajo do določitve kratic v skladu z Odlokom (UL RS 57/1995).

1.1 Normiranje krajšav

Slovenščina ima vedno več kratic in simbolnih poimenovanj, ki so lahko domača ali prevzeta. Poimenovanja se izoblikujejo z okrnitvijo besed ali stalnih besednih zvez. Okrnimo jih navadno do začetnih črk. Taka primera sta *m* – *meter*, *t* – *tempus*. Krne, ki smo jih dobili iz posameznih besed besednih zvez, nato strnemo v kratico ter iz *S*, *A*, *Z*, *U* dobimo na primer kratico *SAZU* – *Slovenska akademija znanosti in umetnosti*. Pri slednji veznik izpustimo in ga v kratico ne vključimo. Krne lahko strnemo tudi v zapis formule in dobimo na primer *NaCl* – *natrijev klorid*. Lahko pa se zgodi, da je krn en sam in ga v takem primeru uporabljamo kar kot simbol in ne kot kratico; taka primera sta *H* – *vodik* in *t* – *čas*. Simbole za merske enote pišemo s presledkom in vedno za številko, npr.: *35 m*, *5 a* – *pet arov*. Simbole razvezujemo v prvotna poimenovanja, velikokrat jih tudi prevajamo: *Na* – *natrij*, *t* – *čas*. Po SP 2001 za kraticami, formulami in simboli ne pišemo krajšavnih pik. S pogosto rabo kratice, ki se berejo nečrkovalno, prehajajo med navadno pisano besedje in se lahko tako tudi pišejo, npr.: *sit*, *Unesco*, *Tam*. Okrajšave so po SP 2001 besede ali besedne zveze, ki so zapisane okrajšano, pika pa predstavlja znamenje okrajšanosti, npr.: *oz.* – *ozroma*, *t. i.* – *tako imenovani*, *d. d.* – *delniška družba*. Okrajšave besednih zvez se pišejo s presledkom za vsako okrajšano besedo: *n. m.* – *navedeno mesto*, *red. prof.* – *redni profesor*, *d. d.* – *delniška družba*.

³ *U* – ustava, *UA* – ustavni amandma, *UZ* – ustavni zakon, *Z* – zakon, *B* – zakon o ratifikaciji bilateralnega mednarodnega sporazuma, *M* – zakon o ratifikaciji multilateralnega mednarodnega sporazuma, *DP* – državni proračun, *Rb* – rebalans proračuna, *RZ* – zaključni račun državnega proračuna, *De* – deklaracija, *NP* – nacionalni program, *Od* – odlok, *OR* – obvezna razlaga akta, *Po* – poslovnik, *Pp* – priporočilo, *Re* – resolucija (UL RS 57/1995).

Zloženke okrajšamo tako, da dele, ki so okrajšani, pišemo brez odmika, vendar z vezajem, če je tako pisana neokrajšana beseda, npr.: *l.r.* – *lastnoročno*, *lit.zg.* – *literarnozgodovinski*. Skupaj vedno pišemo okrajšave kot npr.: *itd.*, *ipd.*, *npr.*, *tj.*, brez vmesne pike pa okrajšave ene same besede, iz katere jemljemo značilne črke za besedno razločevanje: *jsl.* – *južnoslovanski*, *plpf.* – *pluskvamperfekt*, *ide.* – *indoevropski* (SP 2001: 118–122). Pravopis iz leta 2001 vsebuje najboljše seznam krajšav, njihove vrste so v pravopisnih pravilih jasno opredeljene. Krne v kraticah pišemo z velikimi začetnicami, lahko pa tudi mešano, npr. *TAM*, *SAZU*, *BiH* – in prav pri takih primerih lahko avtor kratico zapiše po lastni presoji. »Pravila v pravopisu opozarjajo na varianti zapisa kratic, ki se obnašajo kot slovenske besede, tj. z velikimi tiskanimi črkami in kot navadne besede, pri čemer preferirajo drugo možnost. Slovar kljub temu še vedno dopušča variantnost.« (Jarnovič 2000/01: 41) Tak primer je *TÁM* in *Tám*. Uporaba krajšav na različnih področjih povzroča pomenko variantnost, zato bi bilo smiselno poenotiti oznake za okrajšave, na primer: *št.*: *štev.* – *številka*. Tudi pri črkovalnem branju kratic lahko opazimo variantnost. Obstaja tudi variantnost pomenov ene kratice, ki lahko povzroča dvoumnost, saj sta oba pomena kratice povezana tako, da ju je sobesedilno težko ločiti, npr.: *VŠ* – *visoka šola* : *višja šola*. Ponekod se v slovarskem delu pravopisa pojavljajo dodatne variante pomena, npr.: *cit.* – *citiran* : *citat*. Treba pa je upoštevati, da so glede na pomen okrajšave variantno najbolj tolerantna vrsta krajšav. Simboli in formule so mednarodno standardizirani. Pri kraticah je variantnost dopustna le, dokler je kratica sobesedilno razumljiva (Jarnovič 2000/01: 42–44).

Variantnost zapisa knjžene kratice glede na elemente iz razvezave po večini predvideva izpust predloga in veznika, npr. *DRSC* – *Direkcija Republike Slovenije za ceste*, *NUK* – *Narodna in univerzitetna knjižnica*. To pa ni dosledno upoštevano, saj velikokrat najdemo veznike in predloge tudi v kratici; tak primer je razvezava *Raziskave in razvoj*, ki jo lahko realiziramo v kratico *RIR*, *RiR* ali/in *RR*. Iz nabora 2019 slovenskih krajšavno-razvezavnih parov, pridobljenih z algoritmom za samodejno prepoznavanje krajšav in krajšavnih razvezav, je mogoče zaslediti 571 kratic, ki veznike in predloge v kratici izpuščajo. Se pa predlogi in vezniki včasih realizirajo tudi v kratici; takih primerov je bilo 27. Kljub temu da jih je le za manj kot poldrugi odstotek, je smiselno pregledati njihovo strukturo in značilnosti.

2 PRIMERI KRATIC Z VEZNIKI IN PREDLOGI

V naboru 2019 krajšav je bilo 27 takih, v katerih je bil veznik ali predlog upoštevan tudi pri zapisu kratice. Navadno naj bi se pri tvorbi kratic veznik in predlog izpustil, tako da iz razvezave *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* dobimo kratico *SAZU* in ne *SAZIU*. Predvsem zaradi pomanjkanja normativnih priročnikov, ki bi zadostno pokrivali področje krajšav in preprečili ohlapnost pravil, pa se v slovenskem prostoru pri tvorbi kratic pojavljajo nedoslednosti.

2.1 Primeri kratic z veznikom

Veznik je najbolj tipična vezniška beseda, ki je (tako kot prislov in predlog) nepregibna in izraža razmerje med besedami ali stavki. Veznik ne vpliva na sklonsko obliko besed ali besedne zveze in prav po slednjem se loči od predloga. Izraža priredno razmerje, redkeje podredno, med deli prostega stavka oziroma priredno ali podredno razmerje med stavki samimi, npr. *Maja in Tilen sta se vrnila, Maja kuha kosilo za celo družino in Tilen prekopava prazno gredo*. Veznik v prostem stavku povezuje enakovredne dele, npr. *Maja in Tilen*, le primerjalni vezniki, npr. *kot, ko, kakor*, povezujejo odvisni del prostega stavka z nadrednim, npr. *Tilen je starejši kot Maja*. Vezniki, ki povezujejo samo stavke, so stavčni oziroma medstavčni, npr. *da, medtem ko. In, pa, ali, toda* in drugi pa se lahko rabijo tako med stavki kakor med deli prostega stavka. (Toporišič 2000: 426)

Vezniki so enodelni in dvodelni. Enodelni vezniki stojijo pred eno ali v eni izmed sestavin vezniške besede, dvodelni pa v obeh sestavinah vezniške zveze, npr. *oče in mati; Jaz sem kuhala, ti si pa pohajala; Maja je ne samo nadarjena, ampak tudi pridna*. Enodelni vezniki so enobesedni ali večbesedni. Med enobesedne spadajo *in, pa, ali, sicer, toda, a, le, samo* ipd. Nekateri so ali samo vezniki ali predvsem vezniki, npr. *ker, toda, kajti, da, in, če*, so pa tudi taki, ki imajo pisno ali glasovno enake vzporednice v drugih besednih vrstah, npr. *ali*, ki ima lahko vlogo vprašalnega (*Ali si bil tam?*) ali poudarnega členka (*Ali ga je napralo!*). Očitno zvezo s prislovi je mogoče pripisati tudi veznikom *zato, zakaj, tedaj, tako, kolikor, kar* idr. Med njimi so nekateri sklopljeni, npr. *zakaj in zato*. Večbesedni enodelni vezniki so sestavljeni iz več kot ene sestavine, npr. *medtem ko, kot da, potem ko* ipd., in spadajo v dve glavni skupini. V prvo spadajo vezniki, sestavljeni iz prislova ali členka in veznika, npr. *tako da, toliko da, zato ker*, ali iz členka in veznika, npr. *češ da, komaj da, le da, samo da, še ko, že ko*, v drugo pa vezniki iz predloga ali predpone in kazalnega zaimka ter *da, ko, ker*, npr. *s tem da, medtem ko, zato ker*. (Toporišič 2000: 426–428)

Dvodelni vezniki so sestavljeni na dva načina: tako da se v obeh delih vezniške besede ponovi isti veznik, npr. *ali – ali, bodisi – bodisi*, ali pa je v enem delu en veznik, v drugem pa stoji njegov soodnosni izraz, npr. *tako – kakor, ne – ampak, ne samo – ampak tudi* (Toporišič 2000: 429).

Vezniki se uporabljajo v vezniških zvezah, ki sestojijo iz dveh ali več delov, ki so v tipičnem medsebojnem razmerju ali pa slednjega določa veznik (Toporišič 2000: 431). Vezniki so priredni in podredni; priredni so mogoči v prostem in zloženem stavku, podredni pa le v zloženem.

Najpogostejši veznik, ki se pojavlja v kraticah, je enodelni in enobesedni veznik *in*. Slednji spada med večfunkcijske priredne veznike (Toporišič 2000: 434). Veznik *in* je tudi najbolj splošno rabljen vezalni veznik, ki nam pove, da sta sestavini vezniške zveze druga drugi dodani in enakovredni, npr. *Inovativnost in tehnologija*.

Pri glavnini zvez z veznikom so elementi krnjeni tako, da je kratica sestavljena iz krnov posameznih besed, veznik pa je opuščen in ni krnjen, npr. *CSOD – Center šolskih in obšolskih dejavnosti*. Kratice so bile razdeljene v skupine na podlagi ključnih besed iz razvezave, npr. *društva, države, razvoj, sindikat, sklad* itd. Tvorba kratic iz posamezne kategorije je pokazala, da večjih odstopanj pravzaprav ni. Kratice so se dosledno sestavljale z opuščanjem veznika. Tako so bili vezniki opuščeni pri imenih društev, npr. *DMFA – Društvo matematikov, fizikov in astronomov*, in pri imenih sindikatov, npr. *SVIZ – Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti* ipd. Odkar je sindikat *SVIZ* pod svoje okrilje vzel tudi kulturni resor, se naziv glasi *Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture*, pri krajšavi pa je zaradi prepoznavnosti beseda *kulture* izpuščena. Opuščanje veznika v kratiki je veliko bolj pogosto kot njegova krnitev, je pa mogoče najti tudi nekaj takšnih primerov; navedeni so v preglednici 1.

Preglednica 1: Raba veznika *in* v kratiki in razvezavi

RIR ⁴	Raziskave in razvoj
IIT	Inovativnost in tehnologija
VIRS	Visokošolsko in raziskovalno središče
LiD	Levica in demokrati
BiH	Bosna in Hercegovina

Vir: Nabor krajšavno-razvezavnih parov, pridobljenih z algoritmom za samodejno prepoznavanje

Iz preglednice 1 lahko vidimo, da se krnjeni veznik *in* v kratiki včasih realizira z malo, npr. *LiD*, *BiH*, včasih z veliko tiskano črko, npr. *IIT*, *VIRS*. Krnjenost veznika je v skladu s pravopisnimi pravili in tudi v splošni rabi, saj je že v pravopisnih pravilih med primeri navedena kratica *BiH*, ki ima krnjen tudi veznik, in kratica *SAZU* z izpuščenim veznikom (SP 2001: tč. 1021). V pravilih pa ni nikjer posebej opredeljeno, kdaj se veznik izpusti oz. zapiše in kdaj se kni. Kot zanimivost velja izpostaviti, da v primeru razvezave *Srbija in Črna gora* v kratiki *SČG* veznik *in* ni krnjen. V naboru krajšavno-razvezavnih parov, pridobljenih s pomočjo algoritma, je mogoče opaziti tudi različice zapisa kratice, npr. pojem *raziskave in razvoj* se realizira s kriticama *RIR* in *RR*. Ker gre tu za variantnost (Jarnovič 2000/01: 41) zapisa krnjene kratice, ki za elemente iz razvezave večinoma predvideva izpust predloga in veznika, lahko govorimo o neustrezni rabi kratice *RIR*. Po pregledu naključnih spletnih besedil pa je bilo ugotovljeno, da se kratica *RIR* v slovenskih besedilih dosledno pojavlja in uporablja, pogost je tudi zapis *RiR*. Večinoma krajše kratice z do štirimi črkami se včasih zaradi boljše prepoznavnosti, nezamenljivosti in lažje izgovarjave ter rabe v besedilu realizirajo z veznikom,

4 Uporablja se tudi zapis *RiR*.

vendar to ni nujno; opozoriti velja na kratico *VV* – *Vinogradništvo in vinarstvo*, ki nima krnjenege veznika. Kratice brez veznika so veliko bolj rabljene in ustaljene, vzrok za krnitev veznika pa je mogoče iskati v večpomenskosti. Kratica *RR* ima že v slovenskem prostoru več pomenov kot kratica *RIR*. Na podlagi izsledkov iz Slovarčka krajšav lahko pomeni *rezultati raziskovanj, raziskave in razvoj, zelo redko* in italijansko *povratnica*. Kratica *RIR* pa pomeni zgolj *raziskave in razvoj*. *RIR* se veliko lažje realizira tudi v stavku, predvsem zaradi samoglasnika *i* se lažje bere, izgovarja in sklanja ter vsaj v slovenskem prostoru ni večpomenska.

Vzrok za izpust oz. realizacijo veznika v razvezavi lahko tako iščemo v prepoznavnosti in preprečitvi dvoumnosti kratice. Če bi za razvezavo *inovativnost in tehnologije* izbrali kratico *IT*, pri kateri nismo krnili veznika *in*, bi pomen zamenjevali z zelo prepoznavno razvezavo *informacijska tehnologija* in njeno kratico *IT*. Sklepamo lahko, da se je avtor kratice odločil za ohranitev veznika predvsem zaradi preprečevanja dvoumnosti in zamenjevanja pomenov. Vzrok za ohranitev veznika lahko iščemo tudi v drugih segmentih, npr. lažji izgovarjavi in posledično sklanjanju v besedilih. Slednje velja za kartico *BiH*, v pomenu *Bosna in Hercegovina*, saj je lažje izgovorljiva kot različica brez krnjenege veznika *BH*.

Prav vse naštetu bi utegnilo biti opravičljiv razlog za zapis veznika v kratici. Če spomnimo na postopke dodeljevanja kratice v pravu, kjer je večpomenskost nesprejemljiva, bi bilo krnjenje veznikov zaželeno oz. obvezno, v praktični rabi pa vsekakor ni nujno.

2.2 Primeri kratice s predlogom

Predlog je nepregibna besedna vrsta brez predmetnega pomena. S slovničnim pomenom izraža podredna skladijska razmerja med besedami oz. zvezami, samostalniške besede ob njih morajo biti v določenem sklonu (navadno se predlogi vežejo z roditeljskim, dajalnikom, tožilnikom, mestnikom in/ali orodnikom, pri prevzetih besedah pa tudi z imenovalnikom). Predlogi se rabijo med besedami stavka, nikoli med dvema stavkoma. Glede na vrsto je mogoče govoriti o pravih in nepravih (drugotnih) predlogih. Pravi, vedno nenaglašeni predlogi, imajo samo vlogo predloga, nepravi (tudi besednozvezni) pa se najdejo tudi v vlogi prislova, samostalnika ali česa drugega. Neprave predloge lahko od pravih ločimo že po izgovoru: če se končujejo na zveneči nezvočnik, npr. *kljub, niz*, se pred naslednjo besedo, ki se začne z zvočnikom ali samoglasnikom, končni nezvočnik izgovarja nezveneče. Nepravi predlogi izražajo razmerje med vladalno in vladano besedo, npr. *banket v čast visokega obiska*, vplivajo na sklon samostalniške besede ali besedne zveze, ne morejo biti stavčni člen in imajo nezamenljivo mesto pred samostalnikom. Predlogi imajo lahko morfemske variante, ki so lahko ali pisne in izgovorne ali pa samo izgovorne, npr. *z/s, izmed/zmed, iznad/znad, izpod/spod, izpred/spred, k/h – v*, in tudi vsi predlogi na *-d, -b, -z*. Raba predloga *z/s* je določena z (ne)zvenečnostjo začetnih glasov

sledeče besede, *k/h* pa se uporablja glede na to, ali sledita začetna glasova *k/g* ali ne. Varianto tipa *izmed/zmed* določa predvsem pripadnost besedila k zborni/knjižnopogovorni oziroma narečni zvrsti (Toporišič 2000: 413).

Predlogi iz nabora krajšavno-razvezavnih parov so *za*, *v*, *o* in *na*; najpogostejši je predlog *za*, sledi *v*, predloga *o* in *na* sta se pojavila po enkrat.

2.2.1 Razvezave s predlogom

Predlogi se po večini vežejo z enim ali dvema sklonoma, predlog *za* s tremi: z rodilnikom, npr. *živeti za cesarja Avgusta*, s tožilnikom, npr. *skrb za otroke*, in orodnikom, npr. *življenje za nami*, *rojen za tremi sestrami*, *obolel za gripo* (Toporišič 2000: 414–415). Predlog *v* se lahko veže s tožilnikom, npr. *rdeč v obraz*, in mestnikom, npr. *srečen v zakonu* (Toporišič 2000: 414–415). Predlog *o* se lahko veže samo z mestnikom, npr. *pripoved o junaštvu* (Toporišič 2000: 414–415), predlog *na* pa s tožilnikom, npr. *iti na njivo*, in mestnikom, npr. *šopek na mizi* (Toporišič 2000: 414–415).

Razvezave s predlogom so bile razdeljene v kategorije, ki imajo enako vsaj eno besedo, npr. *center* pri primeru *CSD – Center za socialno delo* ali *akademija* pri primeru *AGRFT – Akademija za gledališče, radio, film in televizijo*. Razvezave s predlogom lahko vključujejo enega ali največ dva predloga, npr. *DARS – Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji*, lahko pa so sestavljene tudi iz kombinacije veznika in predloga, npr. *AKTRP – Agencija za kmetijske trge in razvoj podeželja*; pri slednjih ni bilo primerov s krnjenimi vezniki ali predlogi v kratici. Glede na nabor gradiva iz algoritma v razvezavi predlogi navadno niso krnjeni, druge besede pa so. Izjemo predstavlja kratica *ARRS – Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije*, pri kateri poleg predloga ni krnjena tudi beseda *dejavnost*. Pri drugih kraticah agencij to ni bilo opaženo, npr. *ARSO – Agencija Republike Slovenije za okolje*. Je pa iz nabora mogoče izluščiti primere kratic, ki imajo krnjen tudi predlog. Največ jih je mogoče zaslediti prav s predlogom *za*.

(A) Predlog *za*

Najpogostejši predlog *za* se v kraticah iz gradiva pretežno veže s tožilnikom. Nekaj primerov je vidnih iz preglednice 2.

Opuščanje predloga pri tvorbi kratic se veliko bolj uporablja in je pogostejše kot krnjenje, v nekaterih primerih pa do krnjenja predloga *za* v kratici vendarle pride. Običajno se predlog *za* v kratici realizira z veliko črko, npr. *FZG – Forum za Goriško*, le v enem primeru je bil krnjeni predlog realiziran z malo tiskano črko: *MzK – Ministrstvo za kulturo*. Opaziti pa je mogoče, da se predlogi iz razvezav kratic drugih ministrstev, npr. *MF – Ministrstvo za finance*; *MZ – Ministrstvo za zdravje*, v kratici ne pojavljajo. Prav zato je kratica Ministrstva za kulturo izjema, ki kaže na nedoslednost pri tvorjenju kratic, in bi morala bila poenotena z drugimi kraticami ministrstev.

Preglednica 2: Raba predloga za v kratlici in razvezavi

CZD	Center za dehumanizacijo
CZKD	Center za kulturo dekontaminacije ⁵
DZRJL	Društvo za raziskovanje jam Ljubljana
DZU	Družba za upravljanje
FZG	Forum za Goriško
FZO	Filozofija za otroke
FZPO	Fundacija za pomoč otrokom
IZTR	Inštitut za izgradnjo Trga republike ⁶
MzK	Ministrstvo za kulturo
ZZD	Zveza za Dolenjsko
ZZGS	Zavod za gozdove Slovenije ⁷
ZZL	Zbor za Ljubljano
ZZMM	Združenje za Moj Maribor
ZZP	Zveza za Primorsko
ZZR	Zbor za republiko

Vir: Nabor krajšavno-razvezavnih parov, pridobljenih z algoritmom za samodejno prepoznavanje

Glede na izsledke iz nabora lahko trdimo, da se pri nekaterih kraticah predlog ohrani predvsem v izogib zamenljivosti z drugimi že zelo znanimi kraticami. Slednje je vidno pri razvezavi kratice *Center za dehumanizacijo*, ki ohranja predlog *za* in tako preprečuje zamenljivost s kratico *CD* in njenimi pomeni. Po Slovarčku krajšav ima kratica *CD* kar 5 pomenov: *Cankarjev dom*, *Corpus Diplomaticus (diplomatski zbor)*, *zgoščenska*, pomeni tudi angleško *potrdilo o vlogi* in *blagajniški zapis*. Kratica *CZKD* (v pomenu *Center za kulturo dekontaminacije*) bi lahko bila brez predloga *za* zamenljiva s kratico *CKD*, ki ima veliko več pomenov, po zbirki Acronym Finder kar 15: *Certified Kitchen Designer*, *Completely Knocked Down (shipping)*, *Choi Kwang Do (Martial Art)* itn. Kratice *CZKD* pa v zbirki Acronym Finder ne najdemo. Tudi kratica *DZU* (v pomenu *Družba za upravljanje*) ima realiziran predlog; če ga ne bi imela, bi jo lahko zamenjevali s kratico *DU*, ki po Slovarčku krajšav pomeni *državna uprava* ali *delavska univerza*. Podobno velja tudi za kratico *FZG* (v pomenu *Forum za Goriško*), ki utegne biti zamenljiva s kratico *FG* – *Fakulteta za gradbeništvo (Univerze v Mariboru)*. Enako velja tudi za kratico *FZO* – *Filozofija za otroke* –, ki brez predloga postane *FO* in pomeni *Fizkulturni odbor*. Kratice

5 Iz gradiva je bila samodejno izluščena krajšava *CZKD* z razvezavo *Center za kulturo dekontaminacije*. Ob pregledovanju avtentičnosti razvezav s pomočjo spletnega iskalnika google.com je bila za krajšavo *CZKD* najdena razvezava *Center za kulturno dekontaminacijo*.

6 Iz gradiva je bila samodejno izluščena krajšava *IZTR* z razvezavo *Inštitut za izgradnjo Trga republike*. Ob pregledovanju avtentičnosti razvezav s pomočjo spletnega iskalnika google.com je bila za krajšavo *IZTR* najdena razvezava *Investicijski zavod za izgradnjo Trga revolucije*.

7 Iz gradiva je bila samodejno izluščena krajšava *ZZGS* z razvezavo *Zavod za gozdove Slovenije*. Ob pregledovanju avtentičnosti razvezav s pomočjo spletnega iskalnika google.com ustreza razvezavi *Zavod za gozdove Slovenije* krajšava *ZGS*, krajšavi *ZZGS* pa razvezava *Zbornica za gradbeništvo Slovenije*.

DZRJL, *FZPO*, *IZRK* in *IZTR* po Slovarčku krajšav nimajo drugih pomenov, če so realizirane brez predloga, to pa ne velja za zbirko Acronym Finder, ki za kratico *FPO* ponuja 68 pomenov, za kratico *IRK* 11, za *ITR* pa kar 135. Vsi najdeni pomeni so tuji, slovenski niso zabeleženi. Kratica *ZZD* (v pomenu *Zveza za Dolenjsko*) je brez predloga zamenljiva s kratico *ZD* v pomenih *Zakon o dedovanju*, *zbrano delo* in *zdravstveni dom*. Kratica *ZZGS*⁸ (v pomenu *Zavod za gozdove Slovenije*) se brez predloga realizira v kratico *ZGS* in pomeni *Zakon o geodetski službi* in *Zavod za gozdove Slovenije*. Kratici *ZZL* (v pomenu *Zbor za Ljubljano*) in *ZZMM* (v pomenu *Združenje za Moj Maribor*), obe brez predloga (torej v obliki *ZL* in *ZMM*), v Slovarčku krajšav nimata drugih pomenov; to pa ne velja za kratico *ZZP* (v pomenu *Zveza za Primorsko*), ki brez predloga (kot *ZP*) pomeni *zimski in poletni semester* in *Zakon o prekrških*. Tudi kratica *ZZR* (v pomenu *Zbor za republiko*) brez predloga lahko pomeni *Zakon o računovodstvu*. Zamenljivost pomenov bi utegnila biti zadosten razlog za krnjenje predlogov v kratici, čeprav ima kratica *ZZD* s krnjenim predlogom poleg pomena *Zveza za Dolenjsko* še pomen *Zakon o združenem delu*. Krnjenje zaradi zamenljivosti je sprejemljivo, če se izognemo homonimnosti, kar pa vseeno ni preprosto, glede na to, da nimamo referenčnega priročnika z naborom krajšav in njihovih razvezav, ki bi snovalcu nove kratice pomagal pri njenem ustreznem zapisu.

(B) Predlogi *v*, *o* in *na*

Primeri s predlogom *v* sta zgolj dva, v obeh primerih se vežeta z mestnikom. Razvezavi *Slovenija v svetu* in *Slovinci v svetu* uporabljata kratico *SVS*. Če predloga *v* v kratici ne bi uporabili, bi bil pomen zamenljiv s *Slovensko slovnico* in nemško zloglasno *SS – Schutzstaffel*. Predlog *o* se pojavi samo enkrat in se veže z mestnikom. Kratica *ZOF* (v pomenu *Zakon o financiranju*) se brez predloga realizira v *ZF* (v pomenu *znanstvena fantastika*). Zanimiv je primer kratice *ZGNZ – Z glavo na zabavo*. V razvezavi sta uporabljena predloga *z* in *na*. Gre za novonastalo kratico in priložnostni način krnjenja, saj se predloga iz razvezave običajno ne krnita (prim. *DARS – Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji*).

3 KDAJ JE KRNJENJE PRIMERNO IN KDAJ NI

Kratice so priložnostne ali ustaljene; priložnostne lahko z rabo postanejo ustaljene, s časom lahko ustaljene kratice preidejo v navadno pisano besedje in jih zato obravnavamo kot navadne besede, npr. *radar*, *Nama*, *Beti* itd. Če bi bile vse vede in vsi uporabniki kratic ter predvsem snovalci novih, tudi priložnostnih, veliko bolj ozaveščeni in dosledni pri krnitvi besed razvezav ter zapisu kratice in če bi

⁸ Uradna kratica razvezave *Zavod za gozdove Slovenije* je sicer *ZGS*, neuradno različico *ZZGS* pa je algoritem našel pri filtriranju besedil.

imeli ustrezni normativni priročnik, bi bilo okrog kratic manj vprašanj in preglastic. Krnitev veznikov in predlogov razvezav v SP 2001 ni ustrezno predstavljena, saj dopušča možnost krnitve veznika pri kratici *BiH*, tudi z malo tiskano črko, o predlogih pa ne govori. Glede na primere iz korpusa, pridobljene s filtracijo z algoritmom za samodejno prepoznavanje krajšav in razvezav, lahko trdimo, da tako predlogi kot vezniki iz razvezave večinoma niso krnjeni in prisotni v kratici. Nekaj primerov krnjenih veznikov in predlogov se je med zgledi le pojavilo, npr. *IIT – Inovativnost in tehnologija*, *DZU – Družba za upravljanje*. Vzroki za krnitev veznika in predloga so lahko različni, najbolj primeren in sprejemljiv je variantnost oz. izogib večpomenskosti, sledi tudi lažja izgovarjava, sklanjanje in posledično raba. Žal pa brez ustreznega normiranja kratic, kot so si ga zastavili pravniki, in primernega priročnika, ki bi ustrezno opredelil krajšanje, vlada pri zapisu kratic nered in vsak lahko po lastni volji tvori nove kratice.

4 SKLEP

V prispevku je predstavljena raba veznikov in predlogov v razvezavah in kraticah. Kljub temu da se predlogi in vezniki iz razvezav v kraticah večinoma ne krnijo, se je v besedilih pojavilo nekaj tovrstnih primerov. Vzroki za krnjenje veznika in predloga so lahko večpomenskost, variantnost zapisa, prepoznavnost in ne nazadnje tudi lažja izgovarjava ter raba v stavku. Opozoriti gre, da se nekatere kratice tvorijo s krnom veznika in/ali predloga predvsem zaradi prepoznavnosti in nezamenljivosti z drugimi pomeni; tak primer je npr. *IIT – Inovativnost in tehnologija* –, ki bi ga utegnili zamenjati z *IT – informacijska tehnologija*. Podobno velja tudi za kratico *CZD – Center za dehumanizacijo* –, ki se brez predloga realizira v *CD* in lahko ponazarja kar pet različnih razvezav. Poudarjeno je, da so uporabniki brez ustreznega normativnega priročnika in/ali slovarja prepuščeni lastni presoji pri načinu tvorbe kratic in zato je gradnja normativnega priročnika in vzpostavitev strožjih pravil za tvorbo kratic nujna.

LITERATURA

Acronym Finder (<http://www.acronymfinder.com/>).

Gale 2006 = *Acronyms, Initialisms and Abbreviations Dictionary*, New York: Gale Research Co., 382006.

Barnhart 1995 = Robert Barnhart (ur.), *The Barnhart Abbreviations Dictionary*, New York: John Wiley & Sons, 1995.

Benedetto Mattia 1997 = Fioretta Benedetto Mattia, *Elsevier's Dictionary of Acronyms, Initialisms, Abbreviations and Symbols*, Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1997.

Dale – Puttick 1999 = Rodney Dale – Steve Puttick, *The Wordsworth Dictionary of Abbreviations and Acronyms*, Hertfordshire: Wordsworth, 1999.

De Sola 1986 = Ralph De Sola, *Abbreviations Dictionary*, New York – Amsterdam – Oxford: Elsevier, 71986 (11958).

Fergusson 2000 = Rosalind Fergusson, *The New Penguin Dictionary of Abbreviations: from A to Z*, London: Penguin, 2000.

- Galende Díaz 2000** = Juan Carlos Galende Díaz, *Diccionario General de Abreviaturas Españolas*, Madrid: Editorial Verbum, ²2000 (1997).
- Jarnovič 2000/01** = Urška Jarnovič, *Krajšave v SP 2001*, *Slava* 14 (2000/01), št. 1–2, 34–44.
- Jung – Jung – Hagge 1991** = Heidrun Jung – Udo O. H. Jung – H. P. Hagge, *The Dictionary of Acronyms and Abbreviations in Applied Linguistics and Language Learning*, New York: Peter Lang Publishing Group, 1991.
- Koblischke 1983** = Heinz Koblischke, *Großes Abkürzungsbuch*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983.
- Malossini 1999** = Andrea Malossini, *Dizionario delle sigle e degli acronimi*, Milano: A. Vallardi, 1999.
- Murith – Bocabeille 1992** = Jean Murith – Jean-Marc Bocabeille, *Dictionnaire des abréviations et acronymes: scientifiques, techniques, médicaux, économiques, juridiques = Dictionary of scientific, technical, medical, economic, legal abbreviations and acronyms*, Paris: TEC & DOC Lavoisier, 1992.
- Paxton 1983** = John Paxton (ur.), *Everyman's Dictionary of Abbreviations*, London: J. M. Dent & Sons, ³1983 (1975).
- Perenič 1995** = Gorazd Perenič, KRAP ali Kratice splošnih aktov: odlok o določanju kratic, sestavljanje kratic, izjeme, objava, evidenčni seznam, *Pravna praksa* 14 (1995), št. 18, I–XII. (Priloga.)
- Righini 2001** = Enrico Righini, *Dizionario di sigle abbreviazioni e simboli*, Bologna: Zanichelli, 2001.
- Slovar krajšav** <<http://www.termania.net/Search.aspx/Dictionary?dictionaryId=66>>.
- Slovarček krajšav** <<http://bos.zrc-sazu.si/kratice.html>>.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – ZRC SAZU, Založba ZRC (zal.), 2001.
- Steinhauer 2005** = Anja Steinhauer, *Das Wörterbuch der Abkürzungen*, Mannheim: Duden Verlag, 2005.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, ⁴2000 (1976).
- UL RS 80/1994** = Spremembe in dopolnitve poslovnika Državnega zbora, *Uradni list RS* 80/1994 <<http://www.uradni-list.si/1/content?id=70988#!Spremembe-in-dopolnitve-poslovnika-Drzavnega-zbora>>.
- UL RS 57/1995** = Odlok o določanju kratic aktov, *Uradni list RS* 57/1995 <<http://www.uradni-list.si/1/content?id=16447>>.

SUMMARY

The use of conjunctions and prepositions in forming abbreviations

This article presents the use of conjunctions and prepositions in fully written-out forms and abbreviations. A selection of pairs of abbreviations and fully written-out forms obtained through an algorithm for automatically identifying abbreviations is used to examine the frequency of conjunctions and prepositions in abbreviations. Based on the examination of Slovenian abbreviations, it is established that there are relatively few cases in which abbreviations contain a conjunction and/or a preposition (i.e., only 1.5%), but they prove interesting for study and discussion. The occurrence of prepositions and conjunctions in abbreviations can have various reasons, but in any case Slovenian is not an exception: abbreviations with conjunctions and prepositions can also be found in certain other languages. Emphasis is placed on the need to compile a normative guide and establish more precise rules for forming abbreviations.